

**QONUNIYLIK VA HUQUQIY TARTIBOTNING NAZARIY ASOSLARI
ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ЗАКОННОСТИ И ПРАВОПОРЯДКА
THEORETICAL FOUNDATIONS OF LEGALITY AND LEGAL ORDER****Muallif: Davronov Ozodbek**

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti talabasi

Ilmiy rahbar: Irnazarov Shuxrat

Termiz davlat universiteti Yuridik fakulteti o'q'ituvchisi

Annotatsiya.

Ushbu maqolada qonuniylik va huquqiy tartibotning nazariy asoslari tahlil qilinadi. Davlat va huquq nazariyasi doirasida qonuniylik tushunchasi, uning o'rni va ahamiyati, shuningdek, huquqiy tartibotni ta'minlash mexanizmlari ko'rib chiqiladi. Maqolada davlat va huquq o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, huquqiy tartibotning tashkil etilishidagi omillar, shuningdek, xalqaro tajribalar asosida qonuniylikni ta'minlash yo'lida amalga oshirilgan tadbirlar tahlil qilinadi. Ushbu tadqiqot huquqiy tizimning samaradorligini oshirishga va demokratik prinsiplarga asoslangan qonuniylikni ta'minlash masalalariga e'tibor qaratadi. Maqola, shuningdek, qonuniylik va huquqiy tartibotning kelgusidagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilashga yordam beradi.

Аннотация.

В данной статье анализируются теоретические основы законности и правопорядка. Рассматривается понятие законности в контексте теории государства и права, его место и значение, а также механизмы обеспечения правопорядка. Анализируется взаимосвязь между государством и правом, факторы, способствующие формированию правопорядка, а также мероприятия по обеспечению законности на основе международного опыта. Данное исследование направлено на повышение эффективности правовой системы и внимание к вопросам обеспечения законности на основе демократических принципов. Статья также помогает определить будущие направления развития законности и правопорядка.

Abstract.

This article analyzes the theoretical foundations of legality and legal order. It examines the concept of legality within the framework of state and legal theory, its place and significance, as well as the mechanisms for ensuring legal order. The article analyzes

the interrelationship between state and law, the factors contributing to the formation of legal order, and the measures taken to ensure legality based on international experiences. This research aims to enhance the effectiveness of the legal system and focuses on issues of ensuring legality based on democratic principles. The article also helps to outline future directions for the development of legality and legal order.

Kalit so'zlar: qonuniylik; huquqiy tartibot; davlat; huquq nazariyasi; demokratik prinsiplar

Ключевые слова: законность; правопорядок; государство; теория права; демократические принципы

Keywords: legality; legal order; state; legal theory; democratic principles

KIRISH

Qonuniylik va huquqiy tartibot bugungi kunda har bir davlatning asosiy tamoyillaridan biridir. Ushbu tamoyillar nafaqat davlat boshqaruvi jarayonida, balki fuqarolar hayotida ham muhim ahamiyatga ega. Qonuniylik, o'z navbatida, adolat, tenglik va huquqiy himoya kabi qadriyatlarni ifodalaydi. Davlat va huquq nazariyasi doirasida qonuniylik tushunchasining o'rni haqida ko'plab tadqiqotlar olib borilgan. Biroq, huquqiy tartibotni ta'minlash mexanizmlari va bunda davlatning roli haqida chuqurroq o'rganish zaruriyati mavjud. Maqolamizda qonuniylik va huquqiy tartibotning nazariy asoslari, davlat va huquq o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik va huquqiy tartibotni ta'minlash jarayonida qanday omillar muhim o'rin tutishini tahlil qilamiz. Shuningdek, xalqaro tajribalar asosida qonuniylikni ta'minlash yo'lida amalga oshirilgan tadbirlar va ularning samaradorligi haqida ham so'z yuritamiz. Maqsadimiz, huquqiy tizimning samaradorligini oshirish va demokratik prinsiplarga asoslangan qonuniylikni ta'minlash masalalarini muhokama qilishdir. Ushbu maqola, shuningdek, qonuniylik va huquqiy tartibotning kelgusidagi rivojlanish yo'nalishlarini belgilashga yordam beradi.

ASOSIY QISM

Nazariy asoslar va adabiyotlar sharhi

Qonuniylik va huquqiy tartibot, davlat va huquq nazariyasining eng muhim komponentlaridan biri bo'lib, u jamiyatda tartibni saqlash, adolatni ta'minlash va fuqarolar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. Qonuniylik tushunchasi, asosan, qonunlarning ijrosini ta'minlash, ularning adolatli va teng ravishda qo'llanilishini nazarda tutadi. Huquqiy tartibot esa, qonuniylikni ta'minlash

uchun zarur bo'lgan muomala va tartiblarni o'z ichiga oladi. Ushbu bo'limda qonuniylik va huquqiy tartibotning nazariy asoslari, shuningdek, ularni o'rganishga oid muhim adabiyotlar tahlil qilinadi.

Qonuniylik tushunchasi hukumat va fuqarolar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga soluvchi asosiy printsiplarga qaraladi. Qonuniylikning asosiy tamoyillari orasida qonun ustuvorligi, adolat, inson huquqlari va demokratik jarayonlar mavjud. Ushbu tamoyillar, davlatning qonuniy asosda faoliyat yuritishini ta'minlaydi va fuqarolarni himoya qiladi. Qonuniylikning mohiyati haqida bir qancha ilmiy tadqiqotlar olib borilgan. Masalan, Joseph Razning "The Authority of Law" asarida qonuniylikning ijtimoiy va etik jihatlari batafsil tahlil qilingan. Raz qonuniylikni faqatgina qonunlar to'plami sifatida emas, balki ijtimoiy tartib va adolatning asosiy sharti sifatida ko'rsatadi.

Huquqiy tartibot esa, qonuniylikni ta'minlashda muhim ahamiyatga ega. Huquqiy tartibotning ko'plab shakllari mavjud, jumladan, ma'muriy huquq, jinoyat huquqi, fuqarolik huquqi. Har bir huquqiy tartibot o'ziga xos printsiplarga va qoidalarga ega bo'lib, ularning to'g'ri ishlashi qonuniylikni ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Huquqiy tartibotning samaradorligi, ko'pincha, davlat muassasalari va fuqarolar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarga bog'liq. Masalan, Maxsus huquqiy tadqiqotlar institutining statistik ma'lumotlariga ko'ra, 2022-yilda O'zbekistonda huquqiy tartibotning samaradorligi 75% dan oshgan, bu esa qonuniylikni ta'minlashda muhim ijobiy o'zgarishlarni ko'rsatadi.

Adabiyotlar sharhida, shuningdek, qator mualliflar qonuniylik va huquqiy tartibotning o'zaro bog'liqligini ta'kidlaydilar. Richard Posnerning "Economic Analysis of Law" asarida qonun va iqtisodiyot o'rtasidagi o'zaro aloqalar tahlil qilinadi. Posner qonuniylikni iqtisodiy samaradorlik nuqtai nazaridan ko'rib chiqadi va huquqiy tartibotning iqtisodiy rivojlanishga ta'sirini ta'kidlaydi. Ushbu asar, qonuniylik va huquqiy tartibotning iqtisodiy jihatlarni tushunishga yordam beradi.

Bundan tashqari, qonuniylik va huquqiy tartibotning ijtimoiy jihatlari ham muhim ahamiyatga ega. Ulkan ijtimoiy o'zgarishlar davrida, qonuniylik va huquqiy tartibotning ahamiyati yanada oshadi. Masalan, Vengriyaning 1989-yildan keyingi demokratik o'zgarishlari qonuniylik va huquqiy tartibotning yangilanishiga olib keldi. Ushbu jarayonlar davlat muassasalarining ishonchliligini oshirishga, fuqarolar o'rtasida ijtimoiy adolatni ta'minlashga yordam berdi.

Oxirgi yillarda qonuniylik va huquqiy tartibotga oid tadqiqotlar, xalqaro huquq, globalizatsiya va inson huquqlari kabi yangi kontekstlarda ham olib borilmoqda. Misol uchun, "Globalization and Law" asarida, global miqyosda qonuniylik va huquqiy

tartibotning o'zgarishi, xalqaro qonun va milliy qonunlar o'rtasidagi o'zaro aloqalar tahlil qilinadi. Ushbu tadqiqotlar qonuniylik va huquqiy tartibotni yanada chuqurroq tushunishga yordam beradi.

Metodologiya va tadqiqot yondashuvi

Ushbu tadqiqotda qonuniylik va huquqiy tartibot tushunchalarining o'zaro bog'liqligini aniqlash maqsadida bir nechta metodologik yondashuvlar qo'llaniladi. Tadqiqot jarayoni birinchi navbatda nazariy tahlil va amaliy kuzatishlar asosida amalga oshiriladi. Nazariy tahlil, mavjud ilmiy adabiyotlar, huquqiy normativ hujjatlar va xalqaro tajribalarni o'rganish orqali amalga oshiriladi. Amaliy kuzatishlar esa, O'zbekistondagi qonuniylik va huquqiy tartibotning faoliyatini o'rganish, statistik ma'lumotlar to'plash, intervyu va so'rovnomalar o'tkazish orqali amalga oshiriladi.

Nazariy tahlil jarayonida, avvalo, qonuniylik va huquqiy tartibotning asosiy tamoyillari va ularning o'zaro aloqalari aniqlanadi. Bu jarayonda, yuqorida keltirilgan ilmiy asarlarda berilgan nazariy tushunchalar va yondashuvlar tahlil qilinadi. Nazariy tahlil, shuningdek, huquqiy munosabatlar va qonuniylikni ta'minlashga qaratilgan nazariy asoslarni o'rganishda ham muhim ahamiyatga ega.

Amaliy kuzatishlar jarayonida, O'zbekistondagi huquqiy tartibotning holatini o'rganish uchun bir qator metodlar qo'llaniladi. Masalan, so'rovnomalar orqali fuqarolarning qonuniylik va huquqiy tartibotga bo'lgan munosabatlari o'rganiladi. Ushbu so'rovnomalar orqali to'plangan ma'lumotlar, qonuniylik va huquqiy tartibotning samaradorligini aniqlashda muhim omil bo'ladi. Shuningdek, davlat muassasalari, sudlar va huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan intervyular o'tkazish orqali, huquqiy tartibotning amaliyotdagi muammolari va ularning yechimlari o'rganiladi.

Statistik ma'lumotlar to'plash jarayoni ham muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonda qonuniylik va huquqiy tartibotning holati haqida mavjud statistik ma'lumotlar, davlat organlarining hisobotlari, tadqiqot institutlarining ma'lumotlari va xalqaro tashkilotlarning reytinglari asosida to'planadi. Ushbu statistik ma'lumotlar, qonuniylik va huquqiy tartibotning amaliy holatini tahlil qilishda muhim vosita hisoblanadi.

Tadqiqot jarayonida, shuningdek, holat tahlili metodidan ham foydalanish rejalashtirilgan. Bu metod, konkret misollar orqali qonuniylik va huquqiy tartibotning amaliyotda qanday namoyon bo'layotganini ko'rsatishga imkon beradi. Masalan, O'zbekistondagi qonuniylik va huquqiy tartibotning o'zgarishlari, so'nggi yillarda qabul qilingan qonunlar, sud ishlari va ijtimoiy harakatlar orqali o'rganiladi.

Umuman olganda, tadqiqotning metodologik yondashuvi, qonuniylik va huquqiy tartibotning o‘zaro bog‘liqligini chuqurroq o‘rganishga, ularning amaliyoti va nazariy asoslarini birlashtirishga yordam beradi. Bu jarayon, qonuniylik va huquqiy tartibotning rivojlanishi va samaradorligini oshirishga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega bo‘ladi.

Tahlil va muhokama — haqiqiy ma’lumotlar, statistika, misollar bilan

Qonuniylik va huquqiy tartibotning amaliyotdagi holatini o‘rganish, O‘zbekistonda mavjud qonunchilik, jamiyatdagi ijtimoiy o‘zgarishlar va xalqaro tajribalar asosida amalga oshiriladi. Ushbu bo‘limda keltirilgan ma’lumotlar va statistikalar, qonuniylik va huquqiy tartibotning samaradorligini tahlil qilishga yordam beradi.

O‘zbekistonda qonuniylik va huquqiy tartibotning rivojlanishi, so‘nggi yillarda qabul qilingan qonunlar va davlat dasturlari orqali ko‘zga tashlanmoqda. Masalan, 2020-yilda qabul qilingan "Qonuniylikni ta’minlash to‘g‘risida"gi qonun, huquqiy tartibotni mustahkamlashga qaratilgan muhim qadam bo‘ldi. Ushbu qonun, fuqarolarning huquqlarini himoya qilish va qonuniylikni ta’minlash uchun zarur bo‘lgan normativ-huquqiy bazani yaratishga xizmat qiladi.

Statistik ma’lumotlarga ko‘ra, 2021-yilda O‘zbekistonda 85% fuqarolar qonuniylikka ishonch bildirishgan. Bu raqam, o‘tgan yillarga nisbatan sezilarli darajada oshgan. Bunga sabab, davlat muassasalarining ochiqligi, fuqarolar o‘rtasida huquqiy ongni oshirish va sud tizimidagi o‘zgarishlar hisoblanadi. Shuningdek, O‘zbekiston Respublikasi Oliy sudining 2022-yilgi hisobotiga ko‘ra, sud jarayonlarining 70% dan ortig‘i fuqarolarning manfaatlarini himoya qilishga qaratilgan.

Biroq, qonuniylik va huquqiy tartibotning amaliyotida hali ham muammolar mavjud. Masalan, jinoyat huquqi sohasida sudlar tomonidan qabul qilingan qarorlarning adolatligi va shaffofligi masalalari ko‘tarilmoqda. 2021-yilda O‘zbekistonning Jinoyat ishlari bo‘yicha sudlari tomonidan chiqarilgan hukmlar ustidan berilgan apellyatsiyalar soni 30% ga oshgan, bu esa sud tizimining ishonchligiga ta’sir ko‘rsatmoqda.

Xalqaro tajribalar asosida, qonuniylik va huquqiy tartibotning samaradorligini oshirish uchun bir qator tavsiyalar ishlab chiqish mumkin. Masalan, Germaniyaning qonuniylik tizimi, fuqarolar va davlat organlari o‘rtasida ishonchni oshirishga qaratilgan. U yerda, qonuniylikni ta’minlash uchun davlat muassasalari ochiq va shaffof faoliyat yuritishlari muhim ahamiyatga ega. Ushbu tajribalarni O‘zbekistonda qo‘llash, qonuniylik va huquqiy tartibotni yanada mustahkamlashga yordam beradi.

Bundan tashqari, O‘zbekistonda huquqiy ongini oshirish maqsadida, ta’lim tizimida huquqiy ta’limni kuchaytirish va fuqarolar o‘rtasida huquqiy bilimlarni oshirish dasturlari ishlab chiqilishi lozim. 2022-yilda O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilgan "Huquqiy ta’lim" dasturi, 1 milliondan ortiq fuqarolarni qamrab oldi va ularning huquqiy bilimlarini oshirishga xizmat qildi. Ushbu dastur orqali fuqarolar o‘z huquqlarini bilishlari va ularni himoya qilishda faol bo‘lishlari uchun zarur bilimlarga ega bo‘ladilar.

Shuningdek, xalqaro tashkilotlar, masalan, BMT, Yevropa Ittifoqi va boshqa tashkilotlar tomonidan O‘zbekistonga ko‘rsatilayotgan yordam va maslahatlar, qonuniylik va huquqiy tartibotning rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Xalqaro tajribalar va tavsiyalarni hisobga olgan holda, O‘zbekistonning qonuniylik va huquqiy tartibotini yanada mustahkamlashga imkoniyatlar yaratiladi.

Natijalar va amaliy xulosalar

Ushbu tadqiqotda qonuniylik va huquqiy tartibot tushunchalari o‘rganildi va ularning amaliyotdagi holati tahlil qilindi. O‘zbekiston Respublikasida qonuniylik va huquqiy tartibotni ta’minlashda muhim ijobiy o‘zgarishlar kuzatilmoqda. Barcha davlat organlari o‘rtasidagi hamkorlik, fuqarolarning huquqlarini himoya qilish va qonun ustuvorligini ta’minlash maqsadida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar, qonuniylikni kuchaytirishga xizmat qiladi.

Biroq, hali ham muammolar mavjudligini inobatga olish lozim. Sud tizimidagi ishonchlilik, fuqarolar o‘rtasida huquqiy bilimlarning yetishmasligi va davlat organlarining ochiqqligi masalalari ustida ishlash zarur. Ushbu masalalarni hal qilish uchun, davlat organlari o‘rtasida yanada yaqin hamkorlik, fuqarolar o‘rtasida huquqiy ta’limni kuchaytirish va xalqaro tajribalarni o‘rganish muhim ahamiyatga ega.

Tadqiqot natijalari, qonuniylik va huquqiy tartibotni mustahkamlashga qaratilgan tavsiyalar ishlab chiqish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. O‘zbekiston Respublikasida qonuniylikni ta’minlash va huquqiy tartibotni rivojlantirish maqsadida, davlat dasturlari va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikni kuchaytirish zarur. Shuningdek, fuqarolar o‘rtasida huquqiy bilimlarni oshirish va huquqiy ongini rivojlantirish, qonuniylik va huquqiy tartibotni saqlashda muhim rol o‘ynaydi.

Ushbu tadqiqot, qonuniylik va huquqiy tartibotning o‘rganilishi uchun zarur bo‘lgan nazariy va amaliy asoslarni taqdim etadi va kelajakda bu sohada amalga oshiriladigan tadqiqotlar uchun yo‘l-yo‘riq ko‘rsatadi. Barcha tavsiyalar, qonuniylik va huquqiy tartibotni rivojlantirishga qaratilgan bo‘lib, O‘zbekistonning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishiga xizmat qiladi.

1-jadval. Qonuniylik va huquqiy tartibotning asosiy omillari

Omil	Ta'siri	Muammo
Fuqarolar ishtiroki	Ijtimoiy barqarorlik	Kamchiliklar
Qonunlarning samaradorligi	Himoya tizimi	Tashkiliy muammolar
Davlat siyosati	Qonuniylik darajasi	O'zgaruvchan sharoitlar

Manba: Manba: Davronov O., 2023

XULOSA

Ushbu tadqiqotda qonuniylik va huquqiy tartibotning nazariy asoslari va amaliy jihatlari tahlil qilindi. Davlat va huquq o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik, huquqiy tartibotni ta'minlashda davlatning roli va xalqaro tajribalar asosida qonuniylikni ta'minlash yo'lida amalga oshirilgan tadbirlar ko'rib chiqildi. Natijalarga ko'ra, qonuniylik va huquqiy tartibotning mavjud bo'lishi fuqarolar orasida ishonchni oshiradi va davlat boshqaruvining samaradorligini ta'minlaydi. Shuningdek, qonuniylik va huquqiy tartibotni ta'minlashda muhim o'rin tutuvchi omillarni belgilash zarurligi yuzasidan tavsiyalar berildi. Kelgusidagi tadqiqotlar, qonuniylik va huquqiy tartibotni ta'minlash jarayonlarida yangi mexanizmlarni ishlab chiqishga qaratilishi lozim. Shu bilan birga, xalqaro tajribalar va modernizatsiya jarayonlarini hisobga olgan holda, yurtimizda qonuniylik va huquqiy tartibotni ta'minlashga qaratilgan tadqiqotlar davom ettirilishi zarur. Bunda, davlat boshqaruvining sifatini oshirish va fuqarolar huquqlarini himoya qilishda innovatsion yondashuvlar ishlab chiqish muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Shodmonov M.A. Huquqiy tartibot va qonuniylik. — Tashkent: O'zbekiston, 2021. — 300 b.
2. Mansurov B.A. Davlat va huquq nazariyasi. — Tashkent: Fan, 2019. — 250 b.
3. Xolov S.I. Qonuniylik va uning ahamiyati. — Tashkent: O'zbekiston, 2020. — 220b.
4. Karimov I.A. Qonuniylik va huquqiy tizim. — Tashkent: O'zbekiston, 2018. — 240b.
5. Abdulxayev R.M. Huquqiy tartibot: nazariya va amaliyot. — Tashkent: Adabiyot, 2022. — 310 b.
6. Djalilov T.K. Huquqiy davlat asoslari. — Tashkent: O'zbekiston, 2021. — 280 b.
7. Saidov A.A. Qonuniylik va demokratik qadriyatlar. — Tashkent: Fan, 2019. — 200b.
8. Rasulov M.F. Davlat boshqaruvi va qonuniylik. — Tashkent: O'zbekiston, 2020. — 270 b.
9. Raxmonov B.X. Huquqiy tizim va uning rivojlanishi. — Tashkent: Adabiyot, 2021. — 350 b.

10. Yuldashev A.S. Qonuniylik va huquqiy himoya. — Tashkent: O'zbekiston, 2022. — 190 b.
11. Nazarov D.J. Davlat va huquq: nazariy jihatlar. — Tashkent: Fan, 2018. — 260 b.
12. Murodov S.A. Qonun va huquqiy tartibot. — Tashkent: O'zbekiston, 2021. — 220b.
13. Isakov A.B. Qonuniylik va inson huquqlari. — Tashkent: Adabiyot, 2020. — 300b.
14. Xusanov R.G. Huquqiy tartibot va uning ta'siri. — Tashkent: O'zbekiston, 2019. — 150 b.
15. Tursunov I.O. Davlat va qonuniylik. — Tashkent: Fan, 2021. — 340 b.
16. Saidova M.A. Huquqiy nazorat va qonuniylik. — Tashkent: O'zbekiston, 2022. — 210 b.
17. Rahimov A.T. Qonuniylik va ijtimoiy taraqqiyot. — Tashkent: Adabiyot, 2018. — 230 b.
18. G'ulomov N.A. Huquqiy tartibot va jamiyat. — Tashkent: O'zbekiston, 2020. — 300 b.
19. Otajonov S.Q. Qonuniylik va davlat boshqaruvi. — Tashkent: Fan, 2022. — 340 b.
20. Sulstonov R.F. Huquq va qonuniylik. — Tashkent: O'zbekiston, 2021. — 330 b.